

Nr 12.

Ankom till riksdagens kansli den 24 maj 1918 kl. 2 e. m.

Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande nr 12, i anledning av återremiss till utskottet av dess utlåtande rörande väckta motioner dels om skrivelse till Kungl. Maj:t angående inställande av militärövningarna tillsvidare under år 1918, dels om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande åt jordbruket av bättre tillgång på arbetskraft genom medgivande i större utsträckning åt värnpliktige av ledighet från vapentjänst.

I tvenne uti riksdagens andra kammare avgivna och till kammarens femte tillfälliga utskott hänvisade motioner, nr 172, av herr *Johansson* i Sollefteå m. fl. och nr 234, av herr *Öberg*, har hemställts, att riksdagen, i syfte att främja jordbrukets behov av arbetskrafter under nu rådande exceptionellt svåra förhållanden med hänsyn till livsmedelstillgången i landet, skulle uttala sig för att de under innevarande år övade värnpliktige i viss utsträckning finge användas i jordbrukets tjänst. Sålunda yrkas i motionen 172, »att riksdagen för ett allmännyttigt utnyttjande av landets nuvarande livsmedelstillgång samt främjande under instundande sommar av största möjliga produktion av livsförnödenheter ville hos Kungl. Maj:t begära, att militärövningarna måtte tills vidare under innevarande år i sin helhet eller i väsentlig mån inställas», och i motionen 234, efter det att i motiveringen framhållits betydelsen av att arbetskraft tillföres jordbruket genom permission av värnpliktiga, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att det täcktes Kungl. Maj:t taga i övervägande, huru och på vad sätt ifrågavarande syfte bäst kan möjliggöras».

Motionerna.

Bihang till riksdagens protokoll 1918. 13 saml. 5 avd. 12 häft. (Nr 12.) 1

Utskottets
föregående
utlåtande.

I sitt föregående utlåtande över motionerna har utskottet först erinrat om, att en av herr Lindhagen vid 1917 års riksdag väckt motion med hemställan om värnpliktsövningarnas inställande under år 1917 helt och hållet eller i väsentlig mån bifällits av andra kammaren men icke hunnit prövas i första kammaren. Vidare har utskottet påpekat, att under år 1917 fast anställt manskap och värnpliktige beviljats permission, utöver den som enligt tjänstgöringsreglementet under normala förhållanden beviljas, för jordbruksarbete och vedhuggning. Sålunda hade 6 dagars tjänstledighet beviljats under rekrytutbildningen för biträde med vårarbete inom jordbruket samt likaså 6 dagars ledighet under repetitionsövningarna och 4 à 6 dagars ledighet under reservtruppövningarna för biträde med skördearbete. Ledigheten finge dock beviljas endast i den mån vederbörandes utbildningsståndpunkt det medgäve och icke i större utsträckning än tjänsten vid truppförbandet kunde tillåta.

Efter en kortfattad redogörelse för 1918 års vapenövningar fortsatte utskottet: »Utskottet, som i annat sammanhang får tillfälle att taga ställning till frågan om avväpning och det nuvarande försvarssystemets avskaffande, har vid behandlingen av nu föreliggande ämne sökt lämna de mera principella åsikterna om militärförsvarets betydelse å sido och nu sökt samla sig om sådana linjer, som trots kunna medföra ett positivt resultat i motionernas syfte i den mån de omfattats av utskottet.

De skäl som åberopas i motionerna, den nuvarande knappheten på livsmedel och nödvändigheten att intet åsidosättes som kan anses gagna livsmedelsproduktionen, har utskottet ansett vara så allmänt kända och erkända, att utskottet ansett obehövt att närmare gå in på desamma. Beträffande nu de svårigheter för jordbruket, som uppkomma genom militärövningarnas förläggningstider, har av den föregående utredningen framgått att en hel årsklass värnpliktiga är upptagen av militärövningar under vårarbetet inom jordbruket och två à tre årsklasser under sista delen av skördetiden, under det att större delen av den under vårarbetet med rekrytutbildning upptagna årsklassen är fri från militärtjänst (fredstjänst) under tiden den 13 juli—10 september. I det föregående har också nämnts, att man redan föregående år genom att permittera de värnpliktiga på lämpliga tider sökt tillföra jordbruket arbetskraft. Som genomgående princip har emellertid gällt, att permission meddelades endast i sådana fall, då vederbörandes egen utbildning och övningarna för truppförbandet i dess helhet sådant tillåtit.

Utskottet anser att ett fortsatt uppehållande av denna princip icke är fullt förenlig med en nu åsyftad, effektiv hjälp åt jordbruket. Den tjänstledighet som, oberäknat tiden för resa till arbetsplats samt åter,

erfordras, bör enligt utskottets förmenande icke vara mindre, än för Norrland, två veckor för vårbruket, tre veckor för höbärgningen och två veckor för den övriga skörden, samt för det övriga Sverige två veckor för vårbruket, två veckor för höbärgningen samt tre veckor för skörden av säd och rotfrukter, allt naturligen under förutsättning att övningstiden infaller under tiden för ifrågavarande säsongarbete. Utskottet inser till fullo, att permissioner i den omfattning nu angivits måste medföra svårigheter för den militära utbildningen, men anser, att på grund av rådande exceptionella förhållanden en sådan olägenhet icke kan tillmätas avgörande betydelse.

Ett villkor för den nu förordade ledigheten bör anses vara, att man genom ändamålsenliga åtgärder söker skapa garantier för att den ledigblivna arbetskraften verkligen tillföres jordbruket. Permission synes i första hand böra beviljas sådana personer, som vid inryckningen till militärtjänst varit anställda vid jordbruket. Men även andra, som kunna styrka att de genom offentlig arbetsförmedling eller på annat sätt kunna förskaffa sig jordbruksarbete, böra permitteras. Beträffande tiderna för permission torde det vara erforderligt att de militära myndigheterna var på sin ort samråda med jordbrukssakkunniga för att tillse att permissionen beviljas på för jordbruket lämplig tid. Dock bör permissionen i möjligaste mån anpassas jämväl till den tid, den enskilde styrker att behov av permission föreligger.

Utskottet har också velat uttala, att då ifrågavarande värnpliktiges deltagande i jordbruksarbetet är av allmänt intresse, det torde vara lämpligt att staten genom fria resor på statsbanorna till och från arbetsplats söker underlätta det med permissionen avsedda syftet.»

Efter denna motivering hemställde utskottet, att andra kammaren ville besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att värnpliktige, som under år 1918 hade att undergå värnpliktsövningar, måtte för tillgodoseende av jordbrukets behov av arbetskraft beviljas tjänstledighet för deltagande i jordbruksarbetet samt att Kungl. Maj:t måtte utfärda de närmare bestämmelser, som härför kunnat befinnas nödiga.

Vid ärendets behandling i kammaren den 11 april 1918 upplystes, att produktionskommittén hade samma spörsmål under behandling samt att i anledning av framställning från kommittén en kungl. proposition i ämnet vore att förvänta till riksdagen. Efter dessa upplysningar beslöt kammaren på därom framställt yrkande att återförvisa ärendet till utskottet för ny behandling.

*Ärendets
behandling i
kammaren.*

Produktions-
kommitténs-
framställ-
ning.

Nyssnämnda kommitté har sedermera i en till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet avlåten skrivelse den 15 april 1918 anfört bl. a. följande:

»Det nu rådande kritiska läget för vår folknäring gör det enligt kommitténs mening önskligt, att möjlighet beredes de värnpliktige till utsträckt ledighet under innevarande år för deltagande i jordbruksarbete. Erfarenheten har visserligen visat, att ledigheten icke alltid blivit använd på det sätt, som därmed avsetts. Om emellertid en skärpt kontroll infördes över den lediga tidens användning, skulle säkerligen ett bättre resultat ernås. För sådant ändamål torde böra föreskrivas såsom villkor för erhållande av ledighet, att den värnpliktige genom intyg, utfärdat av någon ledamot av vederbörande odlingsnämnd (i Norrland även kommunalnämnd) styrkte, dels att han antingen själv innehar jordbruk eller ock biträder med jordbruksarbete å nära anhörig tillhörigt jordbruk eller slutligen genom för viss tid träffat avtal erhållit anställning såsom jordbruksarbetare vid annan person tillhörigt jordbruk, dels att den värnpliktiges biträde vid sagda jordbruk är nödvändigt eller åtminstone högeligen önskvärt. Kommittén förutsätter härvid, att intygs-givaren också övar en viss kontroll över att den på grund av intyget erhållna tjänstledigheten verkligen användes för det avsedda ändamålet. Liksom förut kunde ock stadgas, att ledighet dessutom beviljas värnpliktige, som genom uppgift från vederbörande arbetsförmedlingsanstalt inom länet erfordras för jordbruksarbete därstädes.

Vad beträffar tiden för ledighet, varom här är fråga, synes denna av förut anförda skäl och under angivna förbehåll kunna ytterligare utsträckas. Orsaken till att ledigheten hittills stundom missbrukas torde icke minst böra sökas däri, att tiden varit för knappt tilltagen. Genom att ledigheten förlänges och kontroll över dess användning övas av odlingsnämnderna torde kunna förväntas, att tiden blir vida bättre utnyttjad och länder jordbruksproduktionen till större gagn än hittills. Under rekrytskolan och därefter under tiden för repetitionsövningarna bör sålunda kunna medgivas 13 dagars ledighet, som förlägges så, att söndag inräknas och tjänstledigheten därigenom faktiskt kommer att utgöra två veckor. Dessutom bör under repetitionsövningarna kunna medgivas minst 6 dagars ledighet, utan att denna lika litet som förenämnda 13 dagar inräknas i den tjänstledighet, som åtnjutes enligt tjänstgöringsreglementet. I trots av det betydande avbräck, som en längre tjänstledighet skulle vålla repetitionsövningarna, bör detta icke få utgöra hinder för att ledigheten under dessa övningar utsträcker utöver 6 dagar, därest på grund av ogynnsam väderlek eller andra om-

ständigheter så skulle erfordras för skördens inbärgning, och förutsätter kommittén, att Kungl. Maj:t i fall av behov medgiver sådan utsträckning eller i yttersta fall förordnar om repetitionsövningarnas inställande.

Vad reservtruppövningarna beträffar vill kommittén erinra, att dessa, i den mån de beröra jordbrukets arbeten, omfatta dettas yttersta arbetskraft i en ålder av omkring 30 år, av vilken en stor del såsom självständiga lantbrukare eller arbetare i mera ansvarsfull ställning endast med största svårighet under nuvarande förhållanden kunna avvaras i produktionsarbetet. Då just dessa åldersklasser genom sin tjänstgöring vid neutralitetsvakten fått en utbildning, som i icke ringa mån torde ersätta den, som reservtruppövningarna äro avsedda att lämna, anser sig kommittén böra hemställa, att nödiga åtgärder vidtagas för att bereda möjlighet att för innevarande år helt inställa de sedan 1917 uppskjutna reservtruppövningarna. Skulle av vissa skäl denna framställning icke kunna i sin helhet beviljas, vill kommittén hemställa, att vid de sålunda uppskjutna övningarnas förläggning under år 1918 behörig hänsyn tages till jordbrukets intressen. Lämpligt synes vara, att vid olika truppförband tiden för dessa övningar i så fall bestämmes med hänsyn tagen till jordbrukets behov av arbetskraft inom olika landsdelar samt efter hörande av vederbörande odlingsråd. Vad 1918 års reservtruppövningar beträffar, förutsätter kommittén, att Kungl. Maj:t liksom föregående år lämnar anstånd med övningarna i den omfattning, som kan befinnas lämplig.»

Genom generalorder den 26 april 1918 har Kungl. Maj:t befallt, att i tjänstgöring jämlikt § 27 värnpliktslagen varande värnpliktige, som därom till vederbörande truppförbandschefer inlämnade ansökningar, skulle på vissa villkor beviljas tjänstledighet under högst 13 dagar för biträde med vårarbete inom jordbruket. Följande bestämmelser skulle lända till efterrättelse:

*Generalorder
om tjänst-
ledighet för
biträde med
vårbruket.*

»1. Tjänstledighet beviljas under tid före den 12 nästkommande juli, varom vederbörande truppförbandschef äger träffa överenskommelse med odlingsrådet inom vederbörligt hushållningssällskaps område:

a) värnpliktiga, som medelst intyg från vederbörlig odlingsnämnd eller, beträffande värnpliktiga tillhörande VI. arméfördelningen, från vederbörlig kommunalnämnd, styrka att de antingen själva innehava jordbruk eller ock biträda med jordbruksarbete å anhörig tillhörigt jordbruk eller slutligen hava anställning såsom jordbruksarbetare vid annan tillhörigt jordbruk,

b) värnpliktiga, som — sedan vederbörligt odlingsråd till cheferna för inom länet förlagda truppförband överlämnat uppgift å behovet av

det manskap från truppförbandet utöver det i a) ovan nämnda, som för jordbruksarbete inom länet enligt till odlingsrådet inkomna rekvisitioner synes erforderligt, ävensom i samband härmed lämnat närmare meddelanden rörande arbetsplatser, ersättning, underhåll, transporter o. s. v. — vilja förbinda sig att på sålunda angivna villkor och platser delta i sagda arbete.

2. Tjänstledighet må beviljas endast i den mån vederbörandes utbildningsståndpunkt det medger och icke i större utsträckning än tjänsten vid vederbörligt truppförband kan tillåta.

3. Tjänstledighetsperiod om 13 dagar förlägges så, att den omedelbart föregås (efterföljes) av en söndag (jfr Tj. R. § 23, mom. 6).

4. Uppgift å det antal i mom. 1 b) omförmälda värnpliktiga, som på ansökan beviljats tjänstledighet under olika tider för ovan berörda ändamål, lämnas av truppförbandschefer till vederbörligt odlingsråd, som verkställer fördelningen och placeringen av ifrågavarande värnpliktiga på olika arbetsplatser, förskotterar resekostnader samt utövar kontroll över att till förfogande ställt manskap verkligen fullgör åtaget arbete, och härom sedermera lämnar truppförbandscheferna meddelande.

5. I mom. 1 a) omförmälda värnpliktiga skola anskaffa och snarast möjligt efter återkomsten från tjänstledigheten till vederbörande truppförbandschef överlämna av vederbörlig odlingsnämnd eller, beträffande värnpliktiga tillhörande VI. arméfördelningen, vederbörlig kommunalnämnd utfärdad, behörigen styrkt intyg, att den värnpliktige verkligen använt tjänstledigheten till jordbruksarbete.

6. Ovan omförmäld tjänstledighet inräknas icke uti den tjänstledighet, som omförmäles i Tj. R. § 25: 1, annat än i det fall att vederbörande enligt inkomna intyg icke deltagit i jordbruksarbetet.»

*Proposition
angående
befrielse från
reservtrupp-
övning.*

I en till riksdagen avlämnad proposition, nr 377, har Kungl. Maj:t, under återopande av produktionskommitténs ovanberörda skrivelse, föreslagit, att värnpliktiga, som tillhörde 1909 års klass vid fotfolket eller 1913 års klass vid rytteriet, fältartilleriet, positionsartilleriet eller fältingenjör- och fälttelegraftrupperna samt ännu icke fullgjort dem jämlikt § 27 mom. 3 värnpliktslagen åliggande reservtruppövning, måtte, i den utsträckning konungen närmare förordnade, befrias från skyldighet att fullgöra dylik övning. Propositionen är ännu beroende av riksdagens prövning.

*Utskottets
yttrande.*

Vid återupptagande till behandling av de väckta motionerna får utskottet först anmärka, att de önskemål och uppslag, som utskottet framfört i sitt föregående utlåtande, synas hava i viss mån redan blivit realiserade. Sålunda har genom ovanberörda generalorder två veckors

ledighet beviljats värnpliktiga för deltagande i vårbruket, varför utskottet förut uttalat sig. Genom föreskrifter, att vederbörande truppförbandschef skulle angående tiden för ledigheten träffa överenskommelse med odlingsrådet inom vederbörligt hushållningssällskaps område, att till tjänstledighet kunde ifrågakomma såväl värnpliktige, vilka arbetade å egna eller anhörigs jordbruk, som andra, vilka på grund av föregående anställning eller genom odlingsråd bereddes arbetstillfälle, samt att vederbörande värnpliktige ha att styrka att de verkligen använt tjänstledigheten till jordbruksarbete, synas andra av utskottet framförda önskemål ha blivit mer eller mindre tillgodosedda.

Utskottet nödgas dock konstatera, att den under föregående år gällande principen, att tjänstledighet finge beviljas endast i den mån vederbörandes utbildningsståndpunkt det medgäve och icke i större utsträckning än tjänsten vid vederbörligt truppförband kunde tillåta, fortfarande uppehållits. Ehuru utskottet hyser tvivelsmål, huruvida denna princip är förenlig med en nu åsyftad verkligt effektiv hjälp åt jordbruket, anser sig utskottet, i avsaknad av närmare kännedom om hur denna princip tillämpas i praktiken, icke i denna punkt böra göra annat uttalande än att utskottet, såsom i det föregående uttalandet framhållits, anser att livsmedelsproduktionen under nu rådande förhållanden bort komma i främsta rummet.

Såväl utskottet som produktionskommittén hava framhållit behovet av att ytterligare permission beviljas värnpliktige för beredande av arbetskraft åt jordbruket under skördetiden. Utskottet har sålunda ansett, att de värnpliktiga böra beredas tillfälle att deltaga i skördarbetet i Norrland under två veckor samt i det övriga Sverige under tre veckor, varför tjänstledighet bör beviljas dem i den mån övningarna infalla under tiden för ifrågavarande säsongarbete. Produktionskommitténs förslag synes närmast omfatta den anordning, som träffades under år 1917 med tjänstledighet under repetitionsövningarna under 6 dagar utöver vanlig tjänstledighet enligt tjänstgöringsreglementet. I händelse av ogynnsam väderlek eller andra omständigheter förutsätter dock kommittén, att Kungl. Maj:t medgiver utsträckning av ledigheten eller i yttersta nödfall förordnar om repetitionsövningarnas inställande. Både utskottet och kommittén hava sålunda utgått från att tillräckligt effektiva åtgärder böra vidtagas för beredande av arbetskraft vid skördens inbärgning. Vid nuvarande tidpunkt på året kan det icke överblickas, i vilken utsträckning permission kommer att erfordras för nu ifrågavarande ändamål, utan kan detta avgöras endast med hänsyn till omständigheterna vid skördetiden och permissionens beviljande. Utskottet hade

visserligen gärna sett, att regeringen genom framställning till riksdagen förskaffat sig dess medgivande till repetitionsövningarnas inställande om så skulle erfordras, i likhet med vad som skett beträffande reservtruppövningarna, men förutsätter att, ehuru någon sådan framställning ännu icke inkommit, regeringen ändock ägnar föreliggande spörsmål i hela dess vidd nödig uppmärksamhet och vidtager erforderliga åtgärder.

Utskottet har i detta sammanhang velat anmärka, att olägenheterna av militärövningarnas inverkan på livsmedelsproduktionen kunna förväntas förmildrade även därigenom, att truppförband i vissa fall kunna beordras att direkt biträda med skördearbete; en framställning i denna riktning från produktionskommittén har också inkommit till regeringen.

Då utskottet nu icke har några positiva åtgärder att föreslå utöver innehållet i produktionskommitténs framställning, som är föremål för regeringens prövning och som redan föranlett åtskilliga åtgärder i motionernas syfte, kan utskottet icke anse det erforderligt att riksdagen i detta ämne inkommer med särskild framställning till Kungl. Maj:t i anledning av herrar Öbergs och Johanssons i Sollefteå förevarande motioner.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att ifrågavarande motioner, II: 172 och 234, icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 24 maj 1918.

På utskottets vägnar:

ALEX. THORE.

Närvarande: herrar *Thore*, *Hagman* i Stockholm, *Danielsson*¹⁾, *Andersson* i Nacka, *Ljungberg*, *Carlström*, *Sjöström*¹⁾, *Andersson*¹⁾ i Prästbol, *Lövgren* i Nyborg och *Johansson* i Hässlås.

¹⁾ Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

har anmälts av herr *Lövgren* i Nyborg.